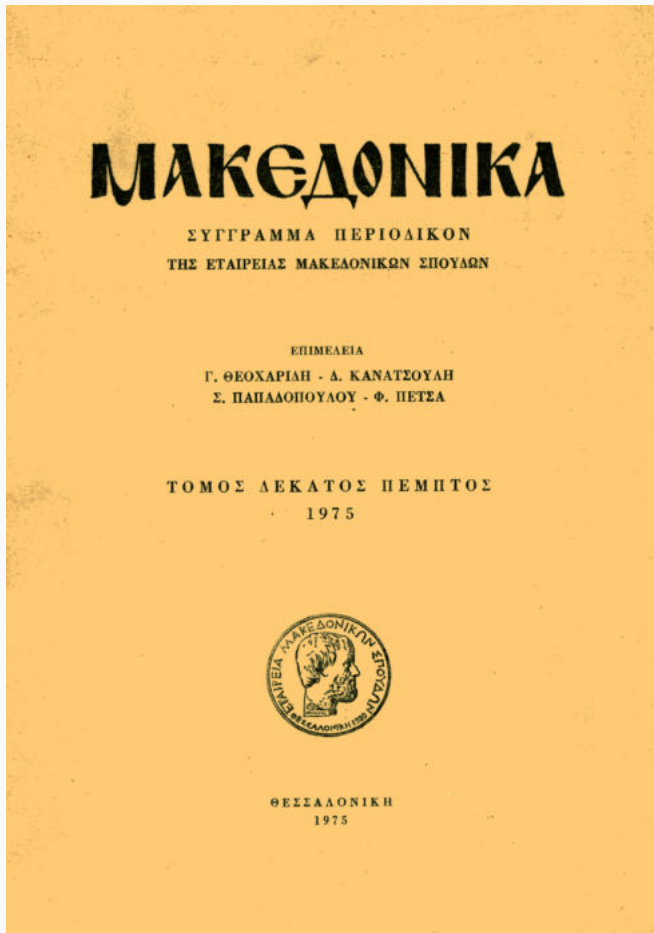

Μακεδονικά

Τόμ. 15, Αρ. 1 (1975)

Οι συνοικίες και οι δρόμοι των Γενιτσών κατά τα τέλη του 19ου αιώνα

Βασίλης Δημητριάδης

doi: [10.12681/makedonika.611](https://doi.org/10.12681/makedonika.611)

Copyright © 2014, Βασίλης Δημητριάδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δημητριάδης Β. (1975). Οι συνοικίες και οι δρόμοι των Γενιτσών κατά τα τέλη του 19ου αιώνα. *Μακεδονικά*, 15(1), 160–170. <https://doi.org/10.12681/makedonika.611>

ΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΤΣΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Στὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας ἔχουν συγκεντρωθῇ καὶ φυλάσσονται, ὅπως εἶναι γνωστό, ὅσα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἔχουν διασωθῇ στὴ Μακεδονία. Μέρος τῶν πολύτιμων αὐτῶν ἀρχείων ἀποτελοῦν καὶ τὰ τεφτέρια τοῦ ὀθωμανικοῦ αὐτοκρατορικοῦ κτηματολογίου (*defter-i hakanî*), καθὼς καὶ τὰ τεφτέρια τῆς φορολογικῆς ὑπηρεσίας κτημάτων. Οἱ κώδικες αὐτοί, ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ 19ου αἰ., δὲν ἔχουν ἀκόμη κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ προσεκτικὴ τους μελέτη θὰ προσφέρῃ στὴν ἱστορία τῆς τουρκοκρατίας στὴ Μακεδονία πολλὰ καὶ ἀκριβῆ δημογραφικὰ στοιχεῖα. Μὲ τὴ μικρὴ αὐτὴ ἐργασία ἐπιχειροῦμε μιά πρώτη, σύντομη προσέγγιση στὸν τεράστιο ὄγκο τοῦ ὕλικου ποὺ περιμένει τὸν ἐρευνητὴ, ἐξετάζοντας πῶς παρουσιάζονται στὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα οἱ συνοικίες καὶ οἱ δρόμοι τῆς πόλης τῶν Γενιτσῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα· ἀκόμη γίνεται προσπάθεια νὰ ἐξαχθοῦν συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν ἐθνικὴ σύνθεση τῶν κατοίκων τῆς πόλης αὐτῆς κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ¹.

Γιὰ τὰ Γενιτσά, δυστυχῶς, δὲν ὑπάρχουν πολλὰ τεφτέρια· τὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα ποὺ βρίσκονταν ἐκεῖ καταστράφηκαν τὸ 1912 μὲ τὴν εἴσοδο τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων στὴν πόλη. Σώθηκαν ἐλάχιστα, ὅσα βρίσκονταν στὶς κτηματολογικὲς καὶ φορολογικὲς ὑπηρεσίες τῆς Θεσσαλονίκης (εἰκ. 1).

Ἀνάμεσα στὰ ἀρχεῖα αὐτὰ βρίσκονται καὶ τρία φορολογικὰ τεφτέρια, ποὺ περιέχουν τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν. Τὰ τεφτέρια αὐτὰ εἶναι τοῦ εἴδους ποὺ ὀνομάζεται *hülâsa*· εἶναι δηλαδὴ τὰ βιβλία, ὅπου καταγράφονταν συγκεντρωτικὰ οἱ «οἰκογενειακὲς μερίδες» τῶν κατοίκων ἐνὸς τόπου. Σ' αὐτὰ σημειώνονται οἱ κάτοικοι κάθε συνοικίας μὲ τὴν κτηματικὴ περιου-

1. Στὴν ταύτιση τῶν ὀνομάτων τῶν συνοικιῶν καὶ τῶν δρόμων τῶν Γενιτσῶν ποὺ βρίσκουμε στὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα με βοήθησαν πολὺ οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς πόλης κ.κ. Χρηστος Μπόσκος καὶ Ἀθανάσιος Δόμπης, καθὼς καὶ ὁ τεχνικὸς τοῦ Δήμου κ. Ἐμμ. Παπαστοϊτσης, τοὺς ὁποίους θερμὰ εὐχαριστῶ. Δὲν ὑπάρχουν πιά δυστυχῶς οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, ποὺ γνώριζαν τοὺς δρόμους μὲ τὶς τουρκικὲς τοὺς ὀνομασίες. Παλαιὸς χάρτης τῆς πόλης ἐπὶ τουρκοκρατίας, ποὺ μὲ πολλὰς προσπάθειες καὶ κόπους βρέθηκε, δὲν σημειώνει ὀνομασίες δρόμων καὶ συνοικιῶν. Τὸ σχέδιο τῆς πόλης ἔχει ἐπίσης ἀλλάξει σημαντικὰ καὶ ὀρισμένοι παλαιοὶ δρόμοι δὲν ὑπάρχουν πιά. Ἔτσι δὲν κατορθώθηκε ἡ πλήρης ταύτιση τῶν δρόμων. Στὸν χάρτη (σελ. 168-169) οἱ ὀνομασίες τῶν συνοικιῶν σημειώθηκαν μὲ βάση τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα καὶ τὶς πληροφορίες ποὺ πῆρα.

σία που κατείχε ο καθένας: σπίτια, καταστήματα, άχυρώνες, οικόπεδα, χωράφια, άμπέλια, κήπους κ.λ. Δίπλα στην έγγραφη του κάθε κτήματος άναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ δρόμου ἢ τῆς τοποθεσίας, ὅπου βρίσκεται τὸ κτῆμα, ἢ ἔκτασή του, ὁ γενικὸς αὐξων ἀριθμὸς τοῦ στὸ βιβλίο, ὅπου τὰ κτῆματα καταγράφονταν κατὰ περιοχὲς (τὰ βιβλία αὐτὰ ὀνομάζονται Esas «βασιικά»)¹, ἢ ἄξία τοῦ κτήματος σὲ γρόσια καὶ τέλος ὁ φόρος ποὺ πληρώνει ὁ ἰδιοκτήτης. Παρατίθεται, τέλος, τὸ συνολικὸ ποσὸ τοῦ ἐτήσιου φόρου. Σὲ περίπτωση ποὺ ὁ ἰδιοκτήτης πουλοῦσε ἓνα κτῆμα τοῦ ἢ ἀγόραζε ἓνα ἄλλο ἢ ἔχτιζε σπίτι ἢ κατὰστημα σὲ οἰκόπεδὸ του, ἢ μεταβολὴ ἀναγραφόταν συνήθως μὲ διαφορετικὴ μελάνη, μαζὶ μὲ τὴν ἡμερομηνία καὶ τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀνεύρεση τῆς μεταβολῆς στὸ σχετικὸ βιβλίο ἀγοραπωλησιῶν².

Στὰ τρία φορολογικὰ βιβλία τῶν Γενιτσῶν ποὺ ἐξετάζουμε δὲν ἀναγράφεται πουθενά ὁ χρόνος ποὺ καταρτίσθηκαν. Ἡ παλαιότερη μεταβολὴ ποὺ ἔχει βρεθῇ ἔχει τὴ χρονολογία 1308 (=1892). Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς σημειώσεις ποὺ ἀναγράφονται στὰ βιβλία, αὐτὰ βρίσκονταν σὲ χρῆση ὡς τὸ 1328 (1912), ὡς τὴν κατάλυση δηλ. τῆς τουρκοκρατίας στὴν πόλη. Ἀπὸ μεταγενέστερη σημείωση, πιθανὸν κάποιου ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ Μεταφραστικοῦ Γραφείου τοῦ Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, ὅπου φυλάσσονταν τὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα ὡς τὴν κατάργησή του τὸ 1953, πληροφοροῦμαστε ὅτι τὰ βιβλία καταρτίσθηκαν τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1277 (1862)· θεωρῶ ὅμως πολὺ ἀπίθανη τὴν ἀναγραφὴ αὐτῇ, γιατί δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴν ἔγινε καμιά μεταβολὴ ἐπὶ τριάντα ὀλόκληρα χρόνια, ὡς τὸ 1892 δηλ., ποῦ, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, σημειώνεται ἡ πρώτη μεταβολή.

Σχετικὴ μὲ τὴ χρονολόγηση τῶν βιβλίων εἶναι καὶ μιὰ ἀκόμη σημείωση: Ἀνάμεσα στοὺς ἰδιοκτήτες καταστημάτων στὴν ἀγορὰ τῶν Γενιτσῶν ἀναφέρεται καὶ κάποιος Ὁσμάν Ἐφέντης· αὐτὸς ἐμφανίζεται ὡς ἰδιοκτήτης μεγάλου ἀριθμοῦ παραπηγμάτων. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1301 (1885), σύμφωνα μὲ τὸ κτηματολογικὸ βιβλίο τοῦ ἔτους ἐκείνου, κληρονομοῦν τὴν περιουσία του τὰ παιδιὰ του. Ἐπειδὴ στὸ φορολογικὸ βιβλίο ποὺ ἐξετάζουμε ἀναγράφεται ὡς ἰδιοκτήτης ὁ Ὁσμάν Ἐφέντης, βγάζουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ πρέπει νὰ καταρτίσθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1885· ἀλλιῶς θὰ ἀναγράφονταν ὡς ἰδιοκτήτες οἱ κληρονόμοι τοῦ Ὁσμάν Ἐφέντη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ὄχι σὲ μεταγενέστερη σημείωση.

Στὰ φορολογικὰ αὐτὰ βιβλία ἀναφέρονται ὡς μουσουλμανικὲς οἱ συνοικίες Hızır Şah Bey, Hacı Oğurlu, Lala Yusuf Bey, Hacı Mustafa, Hacı Resul, Zaviye, Cami-i Kebir (Μεγάλου Τζαμιοῦ), Hazine (Χαζνά), Yakup Bey, Hamidiye. Χριστιανικὲς συνοικίες ἦταν ὁ Κάτω Μαχαλάς (Zir), «Τζουμρά» (Gumrah: περσικὴ λέξη, ποὺ σημαίνει «αὐτὸς ποὺ ἔχασε τὸν δρόμο, ὁ παρα-

1. Τὰ βιβλία τοῦ εἶδους αὐτοῦ γιὰ τὴν πόλη τῶν Γενιτσῶν δὲν σώζονται.

2. Καὶ τὰ βιβλία τοῦ εἶδους αὐτοῦ γιὰ τὰ Γενιτσά ἔχουν καταστραφῇ.

στρατημένος»), Μπουτσάβα (Buçana) καὶ Ἐπάνω Μαχαλάς (Balâ) ἢ Ἐπάνω Βαρὸς (Varos-ı Balâ) ἢ μόνο Βαρὸς (Varos). Ἡ συνοικία τῆς Ἀγορᾶς (Çarşı) εἶχε σχεδὸν ἀποκλειστικὰ καταστήματα.

Ἡ συνοικία Hızır Şah Bey, ποὺ πρώτη ἀναφέρεται στὰ βιβλία, εἶναι καὶ ἡ πρώτη ποὺ συναντοῦσε κανεὶς καθὼς ἐρχόταν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Βρισκόταν πρὸς βορρά, δεξιὰ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο. Λίγο πιὸ πέρα ἦταν καὶ τὸ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς πόλης. Κατὰ μῆκος τῆς Λεωφόρου Μοναστηρίου, τῆς σημερινῆς Ἑγνατίας οδοῦ, βρισκόταν ἡ ψαραγορὰ καὶ ἡ λαχαναγορὰ, καὶ πιὸ πέρα ἡ κυρίως ἀγορά. Ἐδῶ ἦταν καὶ τὰ χάνια τῆς πόλης, τουλάχιστο τριάντα. Σῶζεται ἀκόμη ἡ ὀνομασία τῆς τοποθεσίας «Μπροστὰ στὰ χάνια», ποὺ τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἑβλιγιά Τσελεμπή.¹ Ὡς πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια σωζόταν ἐδῶ μιὰ παλιὰ βρύση μὲ πολλοὺς κρουνοὺς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται πῶς ἦταν καὶ τὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς πόλης. Ἀπὸ τὴν ἀγορὰ σήμερα σώζονται μόνο δυὸ-τρία ἐμπορικὰ κτήρια, ποὺ ἡ τοιχοποιΐα τους δείχνει πῶς εἶναι πολὺ παλιά.

Νότια ἀπὸ τὴ Λεωφόρο Μοναστηρίου καὶ χαμηλότερα ἀπὸ τὸν δρόμο βρισκόταν τὰ βυρσοδεψεῖα (tabağhane). Πιὸ κάτω, ἀνάμεσα στοὺς κήπους, ὑπῆρχε ἓνας ἀνοιχτὸς τόπος μὲ ψηλὰ δέντρα γύρω (namazgâh), ὅπου οἱ μουσουλμάνοι συγκεντρώνονταν καὶ προσεύχονταν σὲ ἑκτακτες περιστάσεις, ὅπως σὲ λειψυδρία.

Στὴ συνοικία Hızır Şah Bey ὑπῆρχαν οἱ ἐξῆς δρόμοι: Dutlar Altı (Κάτω ἀπὸ τὶς μουριές), Manastir Caddesi (Λεωφόρος Μοναστηρίου), Bacdar (εἰσπράκτορα τελῶν ἀγορᾶς), Bit-Pazar (παλιατζίδικα), Çinarlı (μὲ πλατάνια), Hanlar Önü (Μπροστὰ στὰ χάνια), Peramatar (Περαματάρη), Ali Efendi Çikmazı (ἀδιέξοδος Ἀλῆ Ἐφέντη), Tabağhane (Βυρσοδεψείων), Emin Baba, Emin Ağa, Dolaşık (γυριστός), ἀδιέξοδος Hacı Molla, ἀδιέξοδος Hüseyin Efendi, Postahane (Ταχυδρομεῖο), Λεωφόρος Θεσσαλονίκης, Bostan Pazarı (Λαχαναγορᾶς), Balık Pazarı (Ἰχθυαγορᾶς).

Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δρόμους ὁ μεγαλύτερος ἦταν ὁ πρῶτος μὲ 65 σπίτια. Συνολικὰ ἡ συνοικία εἶχε 156 σπίτια καὶ 2 καταστήματα. Ἀσφαλῶς ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ κεντρικές, γιατί βλέπουμε νὰ τὴ διασχίζουν δύο κεντρικὲς λεωφόροι· σ' αὐτὴ βρισκόταν ἐπίσης τὸ Ταχυδρομεῖο.

Ἀνεβαίνοντας πρὸς τὸ κέντρο τῆς πόλης, δεξιὰ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο ποὺ χωρίζει τὴν πόλιν στὰ δυό, ἦταν ἡ συνοικία Hamidiye. Ὅπως καὶ τὸ ὄνομά της δηλώνει, ἡ συνοικία αὐτὴ πρέπει νὰ ἰδρύθηκε στὰ νεώτερα χρόνια, καὶ νὰ ὀνομάστηκε ἔτσι πρὸς τιμὴ τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ Β' (1876-1909)². Γι' αὐτὸ καὶ στὰ φορολογικὰ βιβλία σημειώνεται τελευταία.

1. Βλ. Β. Δημητριάδης, Ἡ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἑβλιγιά Τσελεμπή, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 222.

2. Τὴν ἴδια ὀνομασία εἶχε καὶ ὁλόκληρο τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ

Ἡ συνοικία αὐτὴ τῶν Γενιτσῶν εἶχε τοὺς δρόμους: Boyacı Oğlu, Namazgâh (τόπος λατρείας), Kara Abdi, Λεωφόρος Μοναστηρίου, Çingene Teresi (λόφος Τσιγγάνων) καὶ Ἀγορᾶς. Εἶχε μόνο 14 σπίτια, ἀλλὰ καὶ 103 «κουλέδες», προφανῶς πρόχειρες ἐξοχικὲς κατοικίες, ὅπου ἔμεναν, ὅπως βλέπουμε στὶς σημειώσεις, ἀκτήμονες Τοῦρκοι, ποὺ ἦρθαν πρόσφυγες ἀπὸ τὶς περιοχὲς τοῦ Βουλτιστρίν, τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης τὸ 1878. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ κατοικοῦσε καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς Γύφτων, ὅπως δηλώνει καὶ ἡ ὀνομασία «Λόφος τῶν Τσιγγάνων».

Ἀμέσως μετὰ τὴ συνοικία Hızır Şah Bey ἀναγράφονται οἱ συνοικίες Hacı Uğurlu καὶ Lala Yusuf Bey. Καὶ οἱ δύο ἦταν τουρκικὲς. Ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ τὶς διέσχιζαν συμπεραίνεται πὼς πρέπει νὰ γειτόνευαν μὲ τὴ συνοικία Hızır Şah Bey πρὸς τὰ βορινὰ της.

Ἡ συνοικία Hacı Uğurlu εἶχε τοὺς ἐξῆς δρόμους: Ἐμὶν Ἀγᾶ, Tahsildar (εἰσπράκτορας τοῦ φόρου παραγωγῆς), Terzi (ράφτης), Dutlar Altı. Τὰ σπίτια της ἦταν 94.

Στὴ συνοικία Lala Yusuf Bey ὑπῆρχαν οἱ δρόμοι: Λεωφόρος Varos, Dutlar Altı, Muhtar (Πρόεδρος κοινότητος ἢ συνοικίας) Araplar, Terzi. Ἡ συνοικία αὐτὴ εἶχε 113 μουσουλμανικὰ καὶ 13 χριστιανικὰ σπίτια. Στὸ τεφτέρι σημειώνεται ἐπίσης ὅτι ἀρκετὲς οἰκογένειες ποὺ κατοικοῦσαν στὴ συνοικία αὐτὴ προέρχονταν ἀπὸ τὴ Νικόπολη καὶ μερικὲς ἀπὸ τὴ Σόφια.

Κοντὰ στὴ συνοικία Hızır Şah Bey βρισκόταν καὶ ἡ συνοικία Hacı Resul. Ἦταν ἀρκετὰ χαμηλὰ ὥστε νὰ περνᾷ ἀπὸ αὐτὴ ἡ Λεωφόρος Μοναστηρίου.

Στὴ συνοικία αὐτὴ σημειώνονται 106 σπίτια. Οἱ δρόμοι της ὀνομάζονταν Dutlar Altı, Ταχυδρομείου, Hanlar Önü (Μπροστὰ στὰ χάνια), Dar (Στενός), Bacdar, Hacı Molla, ἀδιέξοδος Ἀλῆ Ἐφέντη, Ἐμὶν Ἀγᾶ, Λεωφόρος Μοναστηρίου.

Λίγο πιὸ πάνω, στὴν ἀνατολικὴ μεριὰ τῆς πόλης, βρισκόταν ἡ συνοικία Zaviye. Ἡ ὀνομασία δηλώνει πὼς ἐκεῖ κοντὰ ὑπῆρχε τεκὲς μουσουλμάνων δερβίσηδων. Πραγματικά, στὸ νοτιοανατολικὸ ἄκρο τῆς πόλης, ἀνάμεσα σὲ κήπους, ὑπάρχει ἀκόμη καὶ σήμερα ἓνα λίθινο τετράγωνο οἰκοδόμημα, σήμερα ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, τοῦ ὁποῖου ἡ τουρκικὴ καταγωγὴ εἶναι φανερὴ· οἱ πληροφορίες ποὺ πῆρα ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους λένε ὅτι ἀποτελοῦσε τμῆμα τοῦ τεκέ, καὶ μάλιστα τὸ τζαμί του. Στὴν ἴδια θέση παλαιοὶ κάτοικοι τῶν Γενιτσῶν μὲ βεβαίωσαν ὅτι ὑπῆρχε ἐπίσης καὶ ἓνας μεντρεσές.

Ἡ συνοικία Zaviye ἦταν ἡ μεγαλύτερη μουσουλμανικὴ συνοικία τῶν

τὰ τεῖχη καὶ πέρα, ὡς τὴν Ἀποθήκη (Ντεπό). Τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς τῆς συνοικίας αὐτῆς καθορίζονταν μὲ αὐτοκρατορικὸ διάταγμα (irade), ποὺ εἶχε ἐκδοθῇ στὶς 29 Ἰουνίου 1327 (1911).

Γενιτσῶν, μὲ 260 σπίτια. Οἱ δρόμοι τῆς εἶχαν τῖς ἐξῆς ὀνομασίες: Bürüklen (Μὲ τὴ στροφή), Τζαμιού, Idadiye, Hükümet, Badralı Cami¹, Gaziler, Isa Bey², Βρύση Buçava, Λεωφόρος Imaret (Πτωχοκομείου)³, Köstekçi Baba⁴, Kara Ağa, Muhtar, Hüseyin Efendi Türbesi (Μουσουλείου τοῦ Χουσεῖν Ἐφέντη), Salı Türbesi, Βυρσοδεψείου, Müfti Efendi, Çalı, Λεωφόρος Varoş.

Δυτικά ἀπὸ τὴ συνοικία Zaviye, ἐκεῖ περίπου πού σήμερα βρίσκεται τὸ Γενικὸ Νοσοκομεῖο καὶ τὸ πάρκο, βρισκόταν ἡ συνοικία τοῦ Hacı Mustafa. Σ' αὐτὴ ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ λουτρά τῆς πόλης, καθὼς καὶ ἓνας ἀκόμη τεκὲς δερβίσηδων. Στὴ συνοικία αὐτὴ ἀναγράφονται οἱ δρόμοι: Varoş, Θεσσαλονίκης, Μικρὸς δρόμος (Küçük Yol), Dutlar Altı, Köstekçi Baba, Hamam, Λεωφόρος Hükümet (Κυβερνήσεως), ἀδιέξοδος Vastekçi (:), Topal (Κουτσού), Salı Türbesi (Μουσουλείου τῆς Τρίτης). Ὑπῆρχαν 180 σπίτια μουσουλμάνων καὶ πέντε χριστιανῶν Γύφτων.

Κοντὰ στὸ τζαμί τοῦ Iskender Bey, πού σώζεται καὶ σήμερα καὶ χρησιμοποιόταν μέχρι πρόσφατα ὡς ἐκκοκκιστήριο βάμβακος, βρισκόταν ἡ συνοικία τοῦ Μεγάλου Τζαμιού (Cami⁵-i Kebir). Στὴ συνοικία αὐτὴ ὑπῆρχαν 134 συνολικά σπίτια μουσουλμανικά στοὺς δρόμους: Medrese, Topal, Idadiye (Γυμνασίου), Λεωφόρος Hükümet, Τζαμιού, «στὴν ἀδιέξοδο τοῦ Χουσεῖν Ἐφέντη», «στὴ Λεωφόρο Varoş», Θεσσαλονίκης καὶ Çinarlı (μὲ τὰ πλατάνια). Ἀρκετὰ νέα σπίτια χτίζονται στὴ συνοικία αὐτὴ τὸ 1311 (1895).

Ἡ συνοικία Yakub Bey βρισκόταν στὸ βορειοδυτικὸ ἄκρο τῆς πόλης, ἀνάμεσα στοὺς στρατώνες καὶ στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς πόλης. Ἐκεῖ ὑπῆρχε ἓνας μεντρεσέ, ἀκριβῶς ὅπου σήμερα εἶναι χτισμένη ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Στὴ συνοικία αὐτὴ ἀναφέρεται ὅτι βρισκόνταν οἱ δρόμοι Bürüklen, Λεωφόρος Buçava, Katrango, Ἀράπηδων, Λεωφόρος Θεσσαλονίκης καὶ Medrese Önü (Μπροστὰ στὸν μεντρεσέ), πού εἶχαν συνολικά 120 σπίτια.

Ἀρκετὰ μεγάλη ἦταν καὶ ἡ συνοικία Hazine (Χαζινά), πού σημαίνει «Θησαυρός»⁵. Ἐδὼ ὑπῆρχαν ἡ Λεωφόρος Dutlar Altı, Hazine, Bürüklen,

1. Τὸ τζαμί αὐτὸ ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή (βλ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, ἔ.ἀ., σ. 216). Σημαντικὸ βακούφι τοῦ Badralı (ἀπὸ τὴν Πάτρα) μὲ πολλὰ σπίτια καὶ καταστήματα ὑπῆρχε στὴ Θεσσαλονίκη.

2. Ὁ Isa Bey ἦταν γιὸς τοῦ Γαζή Ἑβρενὸς Μπέη· στὰ Γενιτσά εἶχε χτίσει ἓνα τζαμί, ἓνα σχολεῖο καὶ ἓνα πτωχοκομεῖο (βλ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, ἔ.ἀ., σ. 216, 218). Γιὰ τὸν τάφο του στὰ Γενιτσά βλ. ἔ.ἀ., σ. 229.

3. Ὁ Ἑβλιγιὰ Τσελεμπή γράφει ὅτι στὰ Γενιτσά ὑπῆρχαν τρία πτωχοκομεῖα (ἔ.ἀ., σ. 220). Δὲν εἶναι γνωστὸ ποῖο ἀπὸ τὰ τρία βρισκόταν στὸν δρόμο αὐτό.

4. K ö s t e k σημαίνει «δεσμά, ἄλυσίδα». Πιθανὸν ὁ δερβίσης πού εἶχε δώσει τὸ ὄνομά του στὸν δρόμο αὐτὸ νὰ εἶχε δεθῇ μὲ ἄλυσίδες, σὲ ἐνδειξὴ ὑποταγῆς στὸν Θεὸ· τέτοιες πράξεις δὲν ἦταν σπάνιες ἀνάμεσα στοὺς δερβίσηδες.

5. Συνοικίες ἢ τοποθεσίες μὲ τὴν ὀνομασία αὐτὴ ὑπῆρχαν καὶ σὲ ἄλλες πόλεις καὶ

Λεωφόρος Θεσσαλονίκης, Λεωφόρος Κυβερνήσεως καὶ Βuçana, με 203 σπίτια συνολικά καὶ πολλά καταστήματα.

Στὴ συνοικία τῆς Ἀγορᾶς δὲν ὑπῆρχαν κατοικίες. Πόσα ἀκριβῶς καταστήματα βρίσκονταν στὴν Ἀγορὰ δὲν σημειώνεται, γιατί τὰ περισσότερα ἀναφέρονται στὶς οἰκογενειακὲς μερίδες τῶν ιδιοκτητῶν. Μεγάλος ιδιοκτήτης, κυρίως παραπηγμάτων στὴν ἀγορά, ἦταν ὁ Ὅσμάν Ἐφέντης ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω.

Ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς συνοικίες ὁ Κάτω Μαχαλάς, ποὺ βρισκόταν ἀνατολικά ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πλατεία, ἦταν μᾶλλον ἀραιοκατοικημένος· πολλὲς φορὲς τὰ σπίτια βρίσκονταν στὸν ἴδιο τόπο με τὰ χωράφια τῶν ιδιοκτητῶν. Ἀπὸ τὴ συνοικία περνοῦσαν οἱ λεωφόροι Varos, Buçana καὶ Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ οἱ δρόμοι Γεωργίτση, Πλατείας (Meydanlık), Karanlık Baba, Kalayci, ἀδιέξοδος Çivris, Γαζῆ Ἀχμέτ Πασᾶ, Armutci, Τούμπας (Tepe), Ὀγλὰν Ζαφεῖρη, Muhtar, Süleyman Yazici καὶ ἄλλοι μικρότεροι. Συνολικά ὑπῆρχαν 99 σπίτια. Ἀρκετὰ ἀκόμη χτίζονται τὸ 1312 (1896). Ἀναφέρονται ἐπίσης καὶ 210 ιδιοκτήτες μικρῶν χωραφίων, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν καὶ σπίτια.

Στὴ συνοικία Τζουμρά, στὴ βορειανατολικὴ πλευρὰ τῆς πόλης, ὅπου σήμερα εἶναι τὸ Γυμνάσιο, βρισκόταν ἡ λεωφόρος Μπουτσάβα, καθὼς καὶ οἱ δρόμοι Βρύση τῆς Μπουτσάβα, Kalayci, Τσιφλικιοῦ Ἀκῆ Γιακούπ, καθὼς καὶ ἀρκετὰ σπίτια σὲ δρόμους χωρὶς ὀνομασία. Τὸ 1313 (1897) βλέπουμε νὰ χτίζονται πολλὰ σπίτια στὸν δρόμο Καρανλίκ Μπαμπὰ καὶ ἄλλου. Στὴ συνοικία συνολικά ὑπῆρχαν 131 σπίτια.

Στὴ συνοικία Μπουτσάβα, βορινὰ ἀπὸ τὴ συνοικία Τζουμρά, ἔμεναν οἱ πιὸ εὐκατάστατοι χριστιανοί. Συνολικά εἶχε 228 σπίτια, τὰ ἑκατὸ ἀπὸ τὰ ὁποῖα βρίσκονταν στὴ Λεωφόρο τῆς Ἐκκλησίας (Klisa Caddesi). Ἀρκετὰ σπίτια βρίσκονταν στὴ Λεωφόρο με τὰ Πλατάνια (Çinarlı Cadde) ἢ στὸν δρόμο τῆς Βρύσης με τὰ Πλατάνια (Cinarlı Çesme)· στοὺς δρόμους αὐτοὺς ὑπῆρχαν καὶ πολλὰ χωράφια καὶ ἀμπέλια. Πολλὰ σπίτια ἐπίσης τῆς συνοικίας αὐτῆς βρίσκονταν σὲ ἀνώνυμους δρόμους. Ὅλα αὐτὰ μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ συνοικία μεγάλωνε καθὼς καινοῦρια σπίτια χτίζονταν στὰ γειτονικά χωράφια.

Ἡ τελευταία χριστιανικὴ συνοικία, ποὺ ἦταν καὶ ἡ πιὸ ἀκράια τῆς πόλης πρὸς τὰ βορινὰ, ὁ Ἐπάνω Μαχαλάς (Balâ Mahalesi) ἢ Varos, ἦταν καὶ ἡ μεγαλύτερη, με 449 σπίτια. Ἀπὸ ἐκεῖ περνοῦσαν ἡ Λεωφόρος Pirulik, Ay-nalı Çesme (Κρυσταλλοπηγῆς), Kocaman Bozin, Λεωφόρος Ἀγορᾶς, Ἐκκλησίας, Τούμπας (Tepe), Hüseyin Bayraktar (Σημαιοφόρου), Hamam (Λουτροῦ), Karanlık Baba καὶ Kibristan (νεκροταφείου).

χωριά. Στὸ χωριὸ π.χ. τοῦ Χορτιάτη ὑπῆρχε συνοικία καὶ στὸ χωριὸ Πυλαία (τὶς παλαιὲς Καπουτζίδες) τοποθεσία με τὴν ἴδια ὀνομασία.

Ἀπό τὰ παραπάνω στοιχεῖα βγάζουμε τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: Στὰ Γενιτσά κατὰ τὸ δεῦτερο μισό τοῦ 19ου αἰῶνα ὑπῆρχαν δέκα συνοικίες μουσουλμανικῆς μὲ 1.483 σπίτια καὶ τέσσερις συνοικίες χριστιανικῆς μὲ 925 σπίτια¹. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τοὺς 210 ἰδιοκτῆτες χωρὰφιῶν, ποὺ πιθανὸν νὰ ἔμεναν σὲ σπίτια ποὺ νοίκιαζαν, ἀφοῦ δὲν ἀναγράφονται δικά τους. Μποροῦμε ἐπομένως νὰ ὑπολογίσουμε τοὺς μουσουλμάνους κατοίκους τῶν Γενιτσῶν σὲ 7.500 περίπου καὶ τοὺς χριστιανοὺς σὲ 5.600. Παρατηροῦμε ἐπίσης κατὰ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνα μιὰ αὐξησὴ τοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ ὀφείλεται στὴν ἐγκατάστασι μουσουλμάνων προσφύγων στὴν πόλιν. Σημαντικὴ αὐξησὴ παρουσιάζει καὶ ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς, δὲν διευκρινίζεται ὅμως ἂν πρόκειται γιὰ ντόπιους ἢ γιὰ ξένους ποὺ ἐγκαθίστανται στὴν πόλιν.

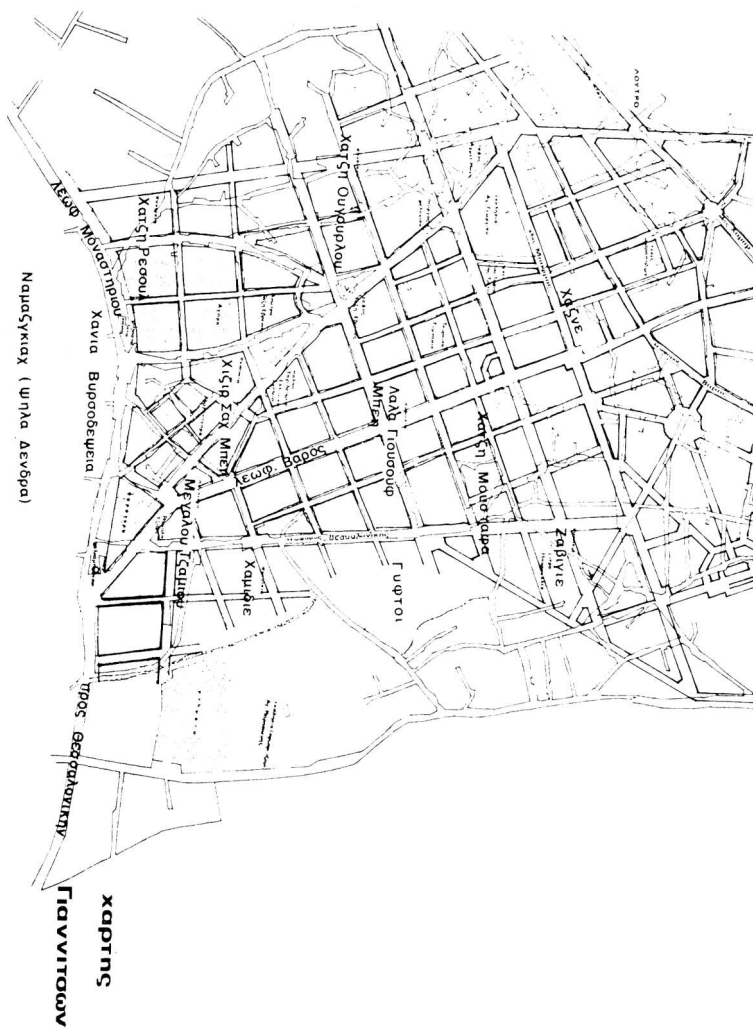
Τὰ ὀνόματα τῶν χριστιανῶν κατοίκων δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὑπολογίσουμε μὲ βεβαιότητα σὲ ποιά ἐθνικότητα ἀνήκε ὁ καθένας. Ὅπωςδὴποτε τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο ἦταν ἀρκετὰ σημαντικό, ἀφοῦ ἤδη γύρω στὰ 1860 χτίζεται ἡ πρώτη ἐκκλησία στὴν πόλιν ἀπὸ Ἑλλήνες, ἐνῶ ἡ βουλγαρικὴ χτίστηκε ἀρκετὰ ἀργότερα, τὸ 1908².

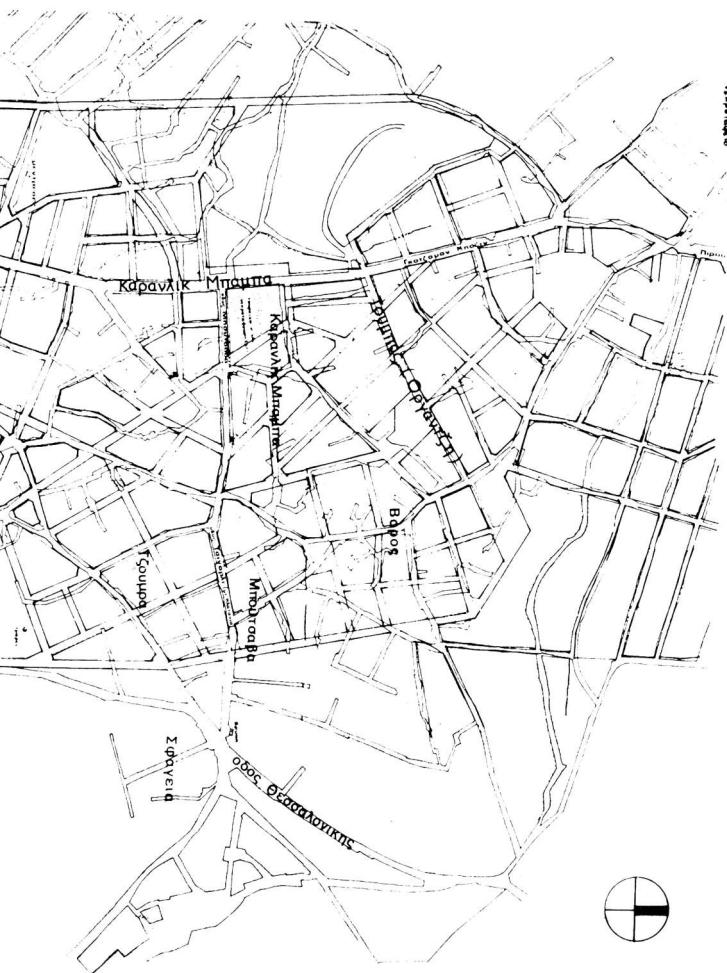
Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

1. Ὁ Ἑβραῖος Τσελεμπή ἀναφέρει ὅτι στὰ μέσα τοῦ 17ου αἰ. ὑπῆρχαν στὰ Γενιτσά δεκαεπτὰ συνοικίες, χωρὶς νὰ σημειώσῃ τίς ὀνομασίες τους, μὲ 1.500 σπίτια συνολικά, (βλ. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, ἔ.ἄ., σ. 215). Στὶς ἀρχὲς ὅμως τοῦ 19ου αἰ. εἶχαν σημειωθῇ ἐπιδημίες ποὺ εἶχαν μειώσει τὸν πληθυσμὸ τῆς πόλιν σὲ ἀρκετὸ βαθμὸ (βλ. M. K i e l, Yenice Vardar (Vardar Yenicesi - Giannitsa). «Byzantina Neerlandica», τ. 3 (1972).

2. βλ. Β. Δ η μ η τ ρ ι ἄ δ η, Ἐνα φερμάνι γιὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς πρώτης ἐκκλησίας τῶν Γενιτσῶν, «Μακεδονικά», τ. 9 (1969), σ. 324-335.

SUMMARY

Vasilis Demetriades, Districts and roads in Yenidje Vardar at the end of 19th century.

The author attempts to describe the town of Yanitsa (Turkish Yenidje-Vardar) near Thessaloniki, as it was during the end of 19th century. He gets his information from the Turkish land registers and the land-tax ones, kept at the Historical Archives of Macedonia, in Thessaloniki. After a brief description of the registers, he presents the results of his research, and gives the names of the Turkish and Greek districts, the names of the roads and the numbers of houses and shops in every district. He comes to the conclusion that the town had 1.483 Moslem houses divided in ten districts, and 925 Christian houses divided in four districts. A map of the old town is provided, where the names of roads and districts as well as the sites of several Turkish monuments, preserved until today, have been added by the author.